

(/)

[🏠 \(/ \)](#) > Musik, teater, film (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater>)> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Skrækvisioner

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/beethoven-den-symfoniske-mester>)

Skrækvisioner

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 2335

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner)) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [http://www.historie-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner)) **in**

([http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner&title=)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner&title=](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/musik-teater/skraekvisioner&title=))

Martin Wangsgaard Jürgensen

Skrækvisioner. Den moderne gysers udvikling. Tendenser, temaer og mønsterbrydere

Syddansk Universitetsforlag. 430 sider. 375 kr.

Af Brian Traantoft Rasmussen

Efter endt læsning er marginen stopfodret med blodrøde imperativer - "Køb!", "Anskaf!", "Læs!" - for Martin Wangsgaard Jürgensens digre værk *Skrækvisioner*. Den moderne gysers udvikling er meget mere end blot et velkomponeret, letlæseligt og informativt værk om den litterære skrækfiktion i perioden 1920 til nu – det er i lige så høj grad et generøst overflødhedshorn af anbefalinger fra genrens over 100 år lange tilblivelseshistorie.

Det er et hårrejsende ambitiøst og modigt værk, men på intet tidspunkt lader Jürgensen læseren i stikken. Han tager os kærligt i hånden og som en altidende cicerone oplyser han med sin fakkel mørkets kringelkroge, de ydre såvel som de indre, og trækker ariadnetråde igennem labyrintiske dystopiske universer, der alle sammen blotlægger menneskets grundlæggende frygt for det ukendte og uigenkendelige, for al det, der skræmmer os som menneskehed på tværs af tid og sted.

Martin Wangsgaard Jürgensen er oprindeligt uddannet middelalderarkæolog, blev senere dr. theol og arbejder i dag som forsker på Nationalmuseet. Hans forskning har ofte taget livtag med følelseskulturer og nærværende *Skrækvisioner* er fostret af denne forskningsinteresse og hans livslange passion for dystre fortællinger.

I *Skrækvisioner* fokuserer Jürgensen på, hvad han betegner som den moderne skrækfiktion, den, der tog form i første kvartal af 1900-tallet og som ganske vist trak på klassiske skrækskribenter som Mary Shelly, Bram Stoker og Edgar Allan Poe, men som i denne periode udviklede sig til en selvstændig, særegen genre, om end med vidtforgrene litterære tilgange til emnet gys og gru.

Helt grundlæggende sigter forfatteren efter at beskrive, hvordan den moderne litterære skrækfiktion udviklede sig til det, som vi kender den som i dag, og i 14 kronlogiske og delvist tematisk afgrænsede kapitler gennemgår Jürgensen derfor skrækfiktionens udvikling årti for årti ved at dissekere såkaldte "litterære brændpunkter" – et udsnit af værker, der kan betragtes som repræsentative for samtidens tankegods, bekymringer og forestillingsuniverser. Jürgensens grundlæggende tese er nemlig, at al gru må have et samtidigt udtryk for at blive taget alvorlig, og ved at belyse skrækfiktionen igennem et kulturhistorisk prisme ønsker Jürgensen at kortlægge, hvad der igennem tiden har skræmt mennesket og skabt sociale og kulturelle bekymringer og uroligheder. Det er et vældig interessant udgangspunkt, og de afledte analyser og diskussioner holder sig troværdigt til dette erklærede formål hele vejen igennem.

Man er desuden ikke ét sekund i tvivl om, at Jürgensen med lethed kunne skrive en bogserie om emnet, der i omfang var en Erik Kjærsgaard eller Carl Grimberg værdig, for han er yderst velbevandret i både den klassiske verdenslitteratur og i særdeleshed i skrækfiktionens farverige bagkatalog, og han inddrager jævnligt både gamle og nye forskningsdiskussioner i brødteksten og fodnoteapparatet. Han har dog valgt at begrænse sit hovedfokus og derfor materiale til skrækfiktion fra USA og England, idet han argumenterer for, at aksen henover Atlanterhavet har været den primære inspirationskilde for genrens moderne udvikling, delvist grundet sprogområdets særligt gunstige vilkår, men også fordi skrækfiktionen i forvejen havde dybe rødder i begge nationers litterære traditioner.

En genre fødes og vokser til

Vi begynder fortællingen om skrækfiktionens tilblivelseshistorie hos de amerikanske pulpmagasiner fra 1920'erne og 1930'erne, hvor det første specialiserede pulp-skrækmagasin, *Weird Tales*, fungerede som skelsættende litterært laboratorium for unge kunstneriske sjæle som H. P. Lovecraft, Robert Bloch og John W. Campbell. Det var i dette magasin, i de let gengængelige kioskaskere i novelleformat, at

skrækfiktionen efterhånden blev afprøvet og afgrænset til en egentlig selvstændig genre med egne litterære greb og med tilhørende klicheer, motiver og troper, der var direkte inspireret af gotikkens gamle gys. Skræk og gru var dermed ikke længere udelukkende excentriske, gruopvækkende følelsesindslag i den "rigtige" litteratur. Det var, som forventeligt, også i disse år, at skrækfiktionen for alvor fik sit dårlige ry blandt den dannede offentlighed, der betragtede den som underlødigt, grotesk og til tider direkte samfundsskadelig.

Publikum holdt dog fast, og Jürgensen karakteriserer perioden 1920-1939, pulpens storhedstid, som den "litterære skrækfabrik", hvor der for alvor blev publiceret skrækfiktion for enhver smag. Overordnet var der stor interesse for omskrivninger af de gamle gotiske gys i et samtidigt set-up, fx vampyrer og spøgelser, men også for det mere sadistiske og sønderlemmende gys (såkaldt "shudder-pulp"), for dystopier om videnskaben, det ydre rum og rumvæsener, for krimigys og for de mere intellektuelt, eksistentielistisk prægede noveller, der frigjorde sig fra de gotiske troper, og tog livtag med det moderne menneskes indre sjælekvaler i et kosmisk skrækunivers. Allerede her, i skrækfiktionens første tiår, fremstår det tydeligt, at genren, der i slutningen af 1930'erne dårligt kan beskrives under ét, tiltalte et yderst diverst publikum. Pulplæsernes interesse vendte sig dog i disse sidste år mere og mere imod science fiction-genren, og skrækfiktionens dage i pulp-regi var talte.

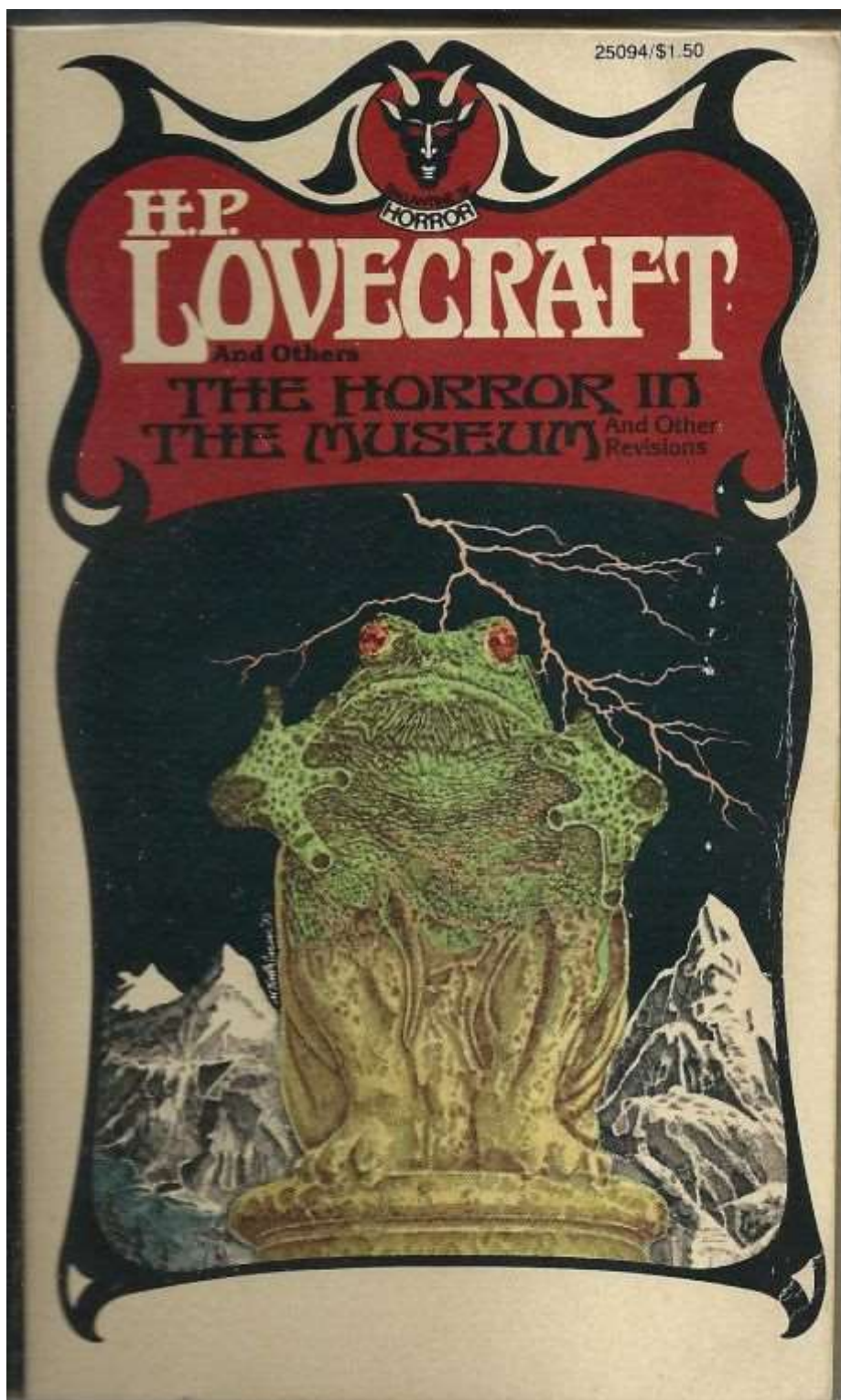
I 1940'erne ændrede flere omstændigheder på genrens udtryk. Dels lukkede en lang række af mindre forlag under krigen grundet papirmangel, hvilket på sigt betød, at bogen igen blev det toneangivende format, og dels fungerede krigens gruopvækkende oplevelser og et generelt fokus på storbylede som litterært brændstof for skrækfiktionen. Forfattere som Fritz Leibner trak de gotiske troper op til samtiden i psykologiske beskrivelser af, hvordan spøgelser, der næres af inhumane, industrialiserede, urbane miljøer, plager og hjemsøger moderne storbymennesker. Andre forfattere, fx G.W. Stoiner og Rex Warner, benyttede tilsvarende spøgelses-tropen, men til at bearbejde krigsgruens erfaringer i eksistentielistiske, depressive spøgelsesfortællinger om krigens forfærdelige konsekvenser. I forlængelse heraf benyttede flere og flere freudianske analyser til at udstille samfundets vrangsider og tabuiserede tematikker, fx i forhold til undertrykte seksuelle fantasier.

Skrækfiktionen havde dog overordnet betragtet ringe kår i 1940'erne, men det forøgede fokus på de psykologiske aspekter af skrækgenren fik en stor betydning for genrens udvikling i de følgende årtier.

I 1950'erne bevægede skrækfiktionen sig helt væk fra de oprindelige gotiske troper og kom mere på højde med samtidens moderne litteratur. Det psykologiske og eksistentielistiske blik på mennesket, hvordan mennesket håndterer tilværelsen og livets udfordringer, blev omdrejningspunktet for det meste litteratur i denne periode, der fandt stor inspiration i science fiction og koldkrigsfrygt.

Skrækforfattere som Jack Finney og Richard Matheson abonnerede fx på paranoide skrækfortællinger om den indvandrende trussel udefra, og hvordan fjender, her parasitter og vira, destruerer og omformer det samfund og de mennesker, vi ellers troede vi kendte så godt, til en uhyggelig, utilregnelig uigenkendelighed. De og mange andre forfattere inkorporerede dermed det ordinære hverdagsliv med helt almindelige mennesker i skrækfiktionen og dissekerede det skræmmende i uventede dagligdagsforandringer med psykoanalysen i baghånden.

I 1960'erne skete der imidlertid en genopblomstring af det klassiske overnaturlige gys fra pulplitteraturen, der ikke var bundet til krimigenrens realisme eller den sociologiske dimension af science fiction, da Weird Tales fik en renæssance som populære genudgivelser i paperbackformat. Genopdagelsen var præget af en romantisering af tidens gru og forfattere, hvilket blandt andet kan ses udtrykt i kultdyrkelsen af H.P. Lovecraft, der ved sin tidlige død i 1937 efterlod sig en aura af mystik. Der var dog også andre bevægelser i 1960'erne, fx de for tiden karakteristiske psykedeliske skrækhistorier, men også videreudviklingen af det psykologiske gys, fx i Robert Blochs klassiker Psycho om yuppien Norman Bates, hvor perspektivet flyttes indad, helt ind i karakterens sjæleliv, og dermed tillader os at opleve og mærke verden på vrangen på første hånd.

I 1970'erne åbnede denne indre ransagelse for et udpræget fokus på det inkarnerede onde, på Satan og mørkets kræfter, der stod i direkte opposition til hippiebevægelsens fascination af positive energier, fred og kollektiv kærlighed. Den djævledyrkende tematik var dybt forankret i verdenslitteraturen, og i 1970'erne kom den til at stå som et udtryk for retten til individualitet, frihed og religionskritik, som det læses i fx Ira Levins og William Peter Blattys forfatterskaber, og dette fokus var med til at bane en ny vej for skræklitteraturen generelt, hvor den pludseligt oplevede en ellers uhørt status som bestseller. En af årsagerne til denne kommerialisering var gyserfænomenet Stephen King, der forankrede sine letforståelige, sort/hvid-fortællinger i tilgængelige hverdagstilværelser og med utallige popkulturelle henvisninger, som alle kunne referere til og som skabte et univers, alle kunne spejle sig i. King, og andre forfattere der forsøgte at skrive indenfor samme skabelon, fokuserede dels på det sataniske, men i endnu højere grad på materialistiske forhold, på det korrupte magtapparat og på økonomisk fattigdom, der red perioden som en mare. Bestsellersgyset, som blev toneangivende for 1970'erne, var dog sjældent af bemærkelsesværdig litterær kvalitet, hvilket dog en hård kerne af forfattere med mere

kunstneriske ambitioner fra græsrodsbevægelse, fx Thomas Ligotti og T.M. Wright, forsøgte at gøre op med. Forfattere som disse skrev hovedsageligt for en snæver kreds, men de satte dog alligevel tydelige præg på skrækfiktionen som genre.

I 1980'erne kombinerede skrækskribenterne 1950'ernes fascination af det psykologiske gys, af modsætningen mellem det tilsyneladende og det bagvedliggende, med 1970'ernes gys i familiens skød bag hjemmets tidligere så trygge vægge. Et fokus på det monstrøse i mennesket, at det mest skræmmende vi kan forestille os er mennesket i sig selv, vandt indpas i 1980'ernes skrækfiktion, fx i Thomas Harris' karakter Hannibal Lecter, hvor menneskemonstret, her i form af en ritualbesat seriemorder, transformeres om til en moderne anti-helt, hvis bestialske handlinger kan forklares rationelt. Et omvendt take på det monstrøse var Eric C. Higgins, der derimod fokuserede på den nihilistiske gru, hvor menneskets uhyggelige handlinger netop er skræmmende fordi de er arbitrære og uforklarlige. I begge retninger var mennesket dog centralt og ofte drevet af lysten og begæret efter den totale frihed, men samtidigt, i mere eller mindre grad, tynget af bevidstheden omkring de konsekvenser, en sådan tanke ville afføde i et ekstreme.

Et andet perspektiv i 1980'ernes skrækfiktion var den såkaldte splatterpunk, situeret i beskidte storbyer, hvor volden og gruen var eksplicit, rå og smertefuld, og hvor formålet var et opgør med den traditionelle skrækfiktion men også at kritisere det konservativt bestående samfund ud fra en moralsk humanisme forklædt som blodindsmurt splat.

I 1990'erne, hvor genren mistede momentum, var det toneangivende kvindelige forfattere som Kathe Koja, Poppy Z. Brite og Caitlín Kiernan, der skabte en ny vej for skrækfiktionen med et gennemgående fokus på fremmedgørelse, død og isolation, og på at vende ellers vedtagne konventioner på hovedet, fx at gøre det onde godt, og det grimme smukt, i et forsøg på at give samfundets randeksistenser en platform. Ligesom de skrækforfattere, der i 1970'erne fokuserede på Satan-tropen som et udtryk for modstand imod hippiebevægelsen, beskriver disse forfattere mørket i social ydmygelse og udstødelse som et negativ af samtidens farverige optimisme, og giver samtidigt genren et queer-perspektiv, hvor marginaliseredes erfaringer tages alvorligt. I samme årti opererede visse forfattere dog også med en ironiserende distance til selve skrækfiktionen i den såkaldte metahorror, hvor blandt andet arbejdslivet blev genstandsfelt for romaner, der fokuserede på det moderne menneskes sjælelige udfordringer i et ofte faustisk, relativt akademisk perspektiv.

I de seneste årtier har det i særlig grad været den tilbagevendende kommercialisering, der har hjulpet genren til nye bestsellere og internettet, der har skabt nye platforme for de smalle, litterære udtryk. I meget af periodens litteratur bliver det monstrøse og uvante det normale i en romantisk, erotisk nyfortolkning af det nygotiske som hos Stephanie Meyer og Anne Rice, mens andre dele af skrækfiktionen fokuserer på apokalyptiske undergange forårsaget af det monstrøse i mennesket selv og den moderne kultur generelt, som hos Cormac McCarthy. Andre forfattere, som Livia Llewellyn, har taget livtag med de klassiske pulpfortællinger i en moderne nygotisk rammesætning centreret omkring drifter, begær, krop og køn, og har på tilsvarende måde vist os, hvordan skrækfiktionen altid afspejler, hvad der skræmmer og bekymrer os som mennesker på tværs af generationer og landegrænser, og hvordan genrens arvesølv fra 1920'erne stadig er skræmmende anvendelig for forstå det moderne menneskes bekymringer og forestillingsuniverser.

